

LA PREDICACIÓ DELS CAPUTXINS CATALANS AL LLARG DEL SEGLE DIVUIT

VALENTÍ SERRA DE MANRESA

1. Mots introductoris

Aquella homilètica que a les primeres dècades del segle XVI havia començat a renovar-se tot obrint-se a expectatives de gran fecunditat, es veuria aviat deturada, ran de la prohibició tridentina d'interpretar lliurement la Sagrada Escripura, car, els predicadors, temorosos de desviar-se de la recta interpretació de la Bíblia, optaren per acurar al màxim la forma del discurs, tot posant els continguts doctrinals, massa sovint, a segon terme, dedicant bona part dels esforços a enllestir unes prèdiques molt perfilades en la forma i estil, però de continguts doctrinals força migrats. Una mostra de la fecunditat de la predicació del segle XVI, dins de l'àmbit franciscà-caputxí, la trobem en destacades figures com Alfonso Lobo de Medina Sidonia (†Barcelona 1593), de gran incidència i acceptació a Roma i Milà;¹ semblantment també cal esmentar el nom de Diego Pérez de Valdivia (†Barcelona 1589),

1. Sobre la vida i projecció pastoral d'Alfonso Lobo de Medina Sidonia, hom pot mirar els documents aplegats per C. CARGNONI a *I Frati Cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo*, Vol. II, principalment el doc. 65: «La Predicazione di Alfonso Lupo e Mattia de Saló, secondo Frederico Borromeo», pp. 506-527. També cal fer referència als treballs de: Fedele MERELLI, *P. Alfonso Lupo, cappuccino e San Carlo Borromeo*, a *L'Italia Francescana* 64 (1969), pp. 139-148, i Valentí SERRA, *Alfonso Lobo y la Venerable Catalina de Cristo*, a *Estudios Franciscanos* 90 (1989), pp. 143-148.

deixeble principal de sant Joan d'Àvila, amic entranyable dels caputxins de Catalunya, els quals empraren freqüentment la seva obra *De Sacra Ratione Concionandi* (Barcelona 1588), al llarg de la dissetena centúria. D'aquesta mateixa època, entre els menors observants hispans, emergeix la figura de Diego de Estella, amb l'aplaudida obra *Modus Concionandi*² (Venècia 1584), text que fou publicat definitivament en edició crítica, i anotacions, l'any 1951. Els predicadors caputxins reberen, tant a la dissetena com divuitena centúries, una notable influència del religiós dominic fra Lluís de Granada, especialment l'obra *Ecclesiasticae rhetoricae, sive de ratione concionandi libri sex* (Colònia 1594), destacadíssim exponent de la renovació de la predicació post-tridentina. Tanmateix, la por a desviar-se de la interpretació de la Sagrada Escripura motivà, com dèiem, que la majoria dels predicadors acuessin la forma dels sermons, sense massa preocupacions pels continguts doctrinals; tot això es veié encara més accentuat durant el segle XVIII, amb un barroquisme excessiu que mostrava molt poc interès pel missatge a transmetre. Tanmateix, ran dels esdeveniments de la Revolució Francesa, la predicació es nodrí, de bell nou, amb continguts doctrinals i polèmics, i nasqué una aferrissada homilètica reaccionària³ que s'oposava, això sí, evangèlicament al nou estat de coses que s'anava configurant a l'Europa de llavors. Amb tot, malgrat aquestes característiques comunes dels predicadors del divuit, els caputxins catalans no es veieren excessivament afectats per les modes divuitesques en les prèdiques i sermons, si bé no en foren pas exempts del tot⁴ car, també, moltes vegades, acceptaven uns compromisos de predicació en

2. Vegeu l'estudi i edició crítica preparada per Pío SAGÜÉS AZCONA, *Fray Diego de Estella. Modo de predicar y Modus Concionandi. Estudio doctrinal y edición crítica* (Madrid 1951) 2 vols.

3. Els predicadors caputxins hispans d'aquesta tendència, més destacats, són el beat Diego-José de Cádiz i Rafael de Vélez, aquest darrer amb obres tan polèmiques com *Preservativo contra la irreligión* (Cadis 1812) i *Apología del Altar y del trono* (Madrid 1818); ambdues veritables exponents del pensament reaccionari antifrancès i antiliberal.

4. Per exemple, els caputxins catalans llegien, per a la preparació d'aquells sermons al gust de la moda divuitesca, la versió castellana de les obres del bisbe de Senez, predicador de Lluís XV: *Sermones del Señor Juan Bta. Carlos M. de Beauvais, obispo de Senez* (Madrid 1778 i Saragossa 1826), i semblantment del famós predicador francès Lafiteau: *Sermones de Mr. Lafiteau, obispo de Sisteron* (Madrid 1773) i també, òbviamment, de Massillon, Neuville, Fléchier, etc.

els quals havien de cenyir-se als gustos de l'època;⁵ amb tot, cal dir que, prioritàriament, els frares caputxins del Principat van viure molt dedicats a la predicació popular moguts, tothora, per un marcat interès a mirar d'assolir connectar amb els estaments més baixos de la societat, a través del *modus concionandi* descrit a la Regla de Sant Francesc i Constitucions dels framenors caputxins: una predicació senzilla i lineal, centrada en la denúncia dels vicis i les virtuts, i una exhortació a la vivència de les veritats fonamentals,⁶ realitzada sempre amb brevetat de paraula, segons la característica pròpia dels frares caputxins.

2. Les Missions Populars i la predicació caputxina a la Catalunya setcentista

El context general on s'inscriu la predicació divuitesca ens és descrita a la famosa obra del P. Isla «Fray Gerundio de Campazas»,⁷ llibre polèmic però del tot necessari, a fi de donar un toc d'atenció a la majoria dels predicadors hispanos per fer-los prendre consciència de l'elevat

5. Una mostra d'aquesta actitud la trobem reflectida en alguns sermons predicats durant les grans celebracions, els quals, després, s'imprimien, i servien de model per a d'altres avinenteses semblants. Vegeu, per exemple: *Altar material y místico. sermón que en las solemnes fiestas [de la colocación] del Santísimo Sacramento en el altar mayor del templo de Santa María del Mar, de la ciudad de Barcelona, predicó el P. Joaquín de Berga, capuchino* (Barcelona 1782); *Correlativo Testimonio entre la ciudad de Vich, y sus ínclitos patronos S. Luciano y S. Marciano. Sermón que en los solemnes cultos anuales ofrece la dicha ciudad [...], dixo el M.R.P. Fr. Joseph-Francisco de Vich* (Vic 1783); *Convite Eucharístico. Reliquias de pensamientos que sobraron de los siete precedentes sermones predicados en el solemníssimo Octavario del Corpus. Sermón que predicó el M.R.P.Fr. Francisco de Santa Leocadia* (Cervera 1723), etc.

6. Regla, Cap. IX: *Dels predicadors*: «faig avinent, també, i prenc als susdits frares que, en la predicació que faran, siguin llurs paraules assenyades i castes, per a major utilitat i edificació del poble, anunciant els vicis i les virtuts, la pena i la glòria amb paraula cenyida; car paraula abreujada és la del Senyor damunt la Terra.»

7. La primera edició aparegué a Madrid l'any 1758, on l'autor, el P. Isla, amagà el nom amb un pseudònim; Vegeu, *Historia del famoso predicador Fray Gerundio de Campazas, alias Zotes. Escrita por Don Francisco Lobón de Zalazar*. Madrid, Imp. Ramírez, 1758 (2 vols.), amb moltíssimes edicions entre 1758-1885, i amb versions a l'anglès, alemany i francès. Darrerament ha aparegut un text excel·lent (pràcticament una edició crítica) publicat per l'editorial Planeta de Barcelona; Vg. J. I. ISLA, *Historia del famoso predicador Fray Gerundio de Campazas, alias Zotes*, (Barcelona 1991).

grau de corrupció assolida per la predicació de llavors i, en aquest sentit, tal com s'ha escrit darrerament: «*sin llegar a la altura literaria del Quijote, bien se puede decir que, lo que fue la obra del genial Cervantes para los amantes de los libros de caballería, esto fue la obra del P. Isla para los extravagantes predicadores*». ⁸ El to humorístic, sarcàstic i, òbviament, polèmic de l'obra, explica a abastança l'èxit editorial del «Fray Gerundio», que podem qualificar com a novel·la veritablement «moderna», nodrida de la realitat social que l'envoltava; la qual vol ser, a ensems, una crítica agosarada contra els mals predicadors. Ens enganyariem, però, si ens penséssim que el P. Isla fou l'únic que s'atreví a criticar la predicació del seu temps, car la documentació de l'època registra una gran preocupació a propòsit de la decadència en la predicació, tant entre els intel·lectuals seglars, representatius d'una il·lustració catòlica no clerical; com entre els mateixos eclesiàstics que, en el seu temps, no s'estalviaren pas de denunciar la ridícula i vacuïtat d'uns sermons que, necessàriament, havien de ser reformats i nodrits de veritables continguts evangèlics, amb els quals s'ajudés a la instrucció doctrinal i formació espiritual del poble fidel. La situació de la predicació a la qual ara feiem referència, la sintetitzà molt bé Ferrer del Ríu amb aquestes paraules, referides als predicadors hispans del divuit: «*Desecharon la retórica eclesiástica de Fray Luís de Granada, buscaron sus inspiraciones en el mundo simbólico de los Polianteos, hablaron hueco y se hicieron enigmáticos*». ⁹

La documentació examinada a propòsit de la predicació dels fraïmenors caputxins del segle XVIII registra, també, aquesta preocupació per a reformar-la adientment, tant en els escrits destinats a la formació dels novells predicadors, que havien de reeixir en el correcte adoctrinament del poble, com entre les disposicions dels responsables en el govern de les Províncies de menors caputxins, principalment, a la de Castella, on els abusos foren més notables, tant en el barroquisme de les paraules com en algunes captinences considerades una vanitat com, per exemple, això denunciat pel Ministre Provincial de Castella l'any 1746, a propòsit d'exhibir un mocador blanc mentre es pronunçava el sermó:

8. Vegeu B. DOMÍNGUEZ, *Valor religioso y literario de Fr. Gerundio de Campazas*, a «*Estudio Agustiniiano*», XXVII (1992), pp. 595-601

9. Vegeu A. FERRER del RÍO, *Historia del Reinado de Carlos III en España*, Vol. I (Madrid 1854), p. 64

El sacar en el púlpito un capuchino pañuelo blanco, no se hace por necesidad prudente, sino por vanidad y ventolera digna, y así pedimos a los predicadores, por Dios, se abstengan de singularidades vanas, que no les añaden crédito y les acarrean justísimas censuras de relajados; y el que prosiguere en estas presunciones y altanerías, despreciando nuestra caritativa amonestación, aplicaremos la medicina del castigo.¹⁰

Pel que fa als menors caputxins de Catalunya, doncs, podem establir un doble tipus de predicació: aquells sermons adreçats als estaments populars de la societat catalana del divuit, predicats en català, amb un llenguatge planer i entenedor, poc afectats pels vicis i excessos de la predicació divuitesca, on els frares aunciaven, principalment, la misericòrdia de Déu i s'exhortava a la conversió de costums tal com es pot veure, a tall d'exemple, en aquest sermó predicat en temps de Carnaval:

[...] los mateixos heretges, los judíos, los pagans y los turchs, se burlen de nosaltres christians en las locuras que se fan en estos dias com és, en efecte, [el cas] de un embaxador mahometano enviat entre los christians, preguntat què cosa havia trobat digna de notar-se, respongué que ninguna cosa li havia causat més admiració, que lo que practican en un cert temps de l'any per espai de 4 ó 5 días, en que tots, ó casi tots, tornaven locos. Temeu que el dimoni no fasse festa de vosaltres!; temeu que no experimenteu una mort repentina com succeeix a molts, com ho veureu en aquest exemple: Se refereix que en certa ciutat, alguns joves se donaren a fer disfressas, y se feran uns vestits molt ridículos de llana y lli y pega; y en el ball, entre las jovenetas feian lo que no devian fer [tot] dansant y ballant. Hi havia diferents llums per a il·luminar los que allí estaven; una espècie de foch prengué en el vestit de un, y de aquell se prengué ab los altres; no hagué remey, tots allí moriren cre-

10. Archivo Provincial Capuchinos de Castilla, Leg. 6/15: *Ordenaciones y Apuntamientos hechos y mandados publicar por nuestro M.R.P. Provincial [Jeronimo de Salamanca], en el Capitulo Provincial celebrado en este convento de San Antonio de Madrid, el día 7 de mayo de 1746.*

mats. Ahont anaren las suas ánimas? Sols ho sap el Senyor, però Ell diu que quals los trobe, tals los judica. Què fan los qui per assistir á los balls de desfressats tenen aquells pensaments y desigs deshonestos, sinó clavar la corona de espinas al cap de Jesús? Què fan aquells qui mengen y beuen fins á perdre el judici fins a emborratxar-se sinó donar a Christo-Jesús fel y vinagre? Pecador, y què hi dius a esto? Com no veniu tots ab llàgrimes a los ulls a demanar perdó a aquell bon Pare? Sí, Jesús meu amorosíssim, tots arrepençits vos diem, de lo més íntim de nostre cor: Señor meu Jesu-Christ...¹¹

Després hi havia també aquells altres sermons, pronunciats en circumstàncies especials o solemnes, elaborats segons els gustos de l'època; és a dir, en castellà i amb els defectes de l'homilètica de llavors.¹² Cal insistir, però, que malgrat ser una predicació abellidora, segons els gustos i modes setcentistes, els caputxins catalans la secundaren molt poc, i es dedicaren, majoritàriament, a la predicació popular (Quaresmes i Missions), a la qual saberen imprimir la unció, radicalitat evangèlica i sinceritat que ha caracteritzat la predicació caputxina de totes les èpoques, ja des dels orígens fundacionals; de tal manera que, semblantment als segles XVI i XVII, els frares caputxins seguiren impressionant vivament la societat del divuit, a través de llur exemplaritat i testimoniatge, visibilitzat tothora en un capteniment auster i una bonhomia acollidora. Aquesta preocupació per assolir arribar al cor del poble motivà la consciència, a nivell d'Orde, de preparar adientment els predicadors i, en aquest sentit, ja el 1698 es donà la primera normativa a fi d'aconseguir una predicació màximament digna i fecunda, a través de

11. Fragment d'un sermó predicat la Domínica de Cinquagesma, contra el carnaval, (Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya [=APCC], Llig. A-5-15). També a l'Arxiu de la Corona d'Aragó [=ACA], *Monacales-Universidad*, Llig. 108, semblantment, hi trobem aquests títols: «Sermó de Missió», «Pláticas de las paraulas deshonestas», «Sermó del judici particular», «Doctrina de las modas», «Sermó del Judici final», «Sermó dels efectes del pecat», «Desenganys dels difunts», etc., que es conserven al costat d'altres sermons sobre la misericòrdia divina, i d'altres sermons diversos per a preparar la confessió i comunió general.

12. Els caputxins de Catalunya també llegiren, amb profit, els sermons dels predicadors més reputats de la Província de Castella, com és, per exemple, aquesta obra del P. DIEGO DE MADRID, *Nada con voz, y voz en ecos de nada, multiplicada y expresada en varias Oraciones Evangélicas, Morales y Panegyricas*, (Madrid 1737), 3 vols.

la instauració del curs de Retòrica. Aquestes ordinacions es veieren reforçades els anys 1735-1741, en temps del generalat del P. Bonaventura de Ferrara.¹³ Pel que fa als menors caputxins de Catalunya, l'any 1761 el P. Josep-Antoni de Vallromanes donà un seguit de disposicions per revitalitzar les Missions Populares, ja que, tal com veurem més avall, moltes parròquies i ajuntaments demanaven, amb insistència, la presència de frares caputxins. Aquestes disposicions legislatives convertiren els frares caputxins en pioners dels «cursos de pastoral», ja en el segle divuitè,¹⁴ car es determinà l'obligatorietat d'una preparació especial a tots els qui havien de dedicar-se al ministeri de la predicació.

Aquesta revitalització de la predicació caputxina del divuit assolí una gran projecció a la Província d'Andalusia i Catalunya, aspecte que trobem molt ben explicat per Diego-José de Cádiz,¹⁵ un dels predicadors de més incidència en el segle XVIII hispà, que en el pròleg-pre-

13. BONAVENTURA (BARBERINI) DE FERRARA (1674-1743), ingressà a l'Orde dels caputxins el 1694 i fou ordenat sacerdot el 1702. Destacà com a predicador apostòlic i, entre 1733 i 1740 fou Ministre General de l'Orde. Es mostrà preocupat pel millorament de la predicació. Ran de la problemàtica dels ritus malabars, escriví una circular als missioners caputxins que treballaven a les missions de l'Àsia, exhortant-los a la comprensió i a defugir qualsevol tensió o disputa amb la Companyia de Jesús: «*De caritate missionarium capuccinorum servanda cum missionariis Jesuitis in questione de ritibus malabaricis*» (Roma, 4 març 1738), publicada a *Litterae Circulares*, vol. I (Roma 1960) pp. 192-206.

14. L'obligació de l'anomenat «Curs de Pastoral» per als eclesiàstics que havien de dedicar-se al ministeri de la predicació no fou prescrita fins l'any 1956, amb la constitució apostòlica «*Sedes Sapientiae*»; d'ací que les normatives de l'orde caputxí, a propòsit de la predicació, dictades al llarg del segle XVIII, hom pugui considerar-les precursoras d'aquestes disposicions. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu «*Preparación para el apostolado en la Orden Capuchina*», a BUENAVENTURA DE CARROCERA, *Preparación Apostólica de los jóvenes religiosos sacerdotes*, a «*Naturaleza y Gracia*» 9 (1962), pp. 283-315.

15. Sobre el Beat Dídac de Cadis s'ha escrit moltíssim. Citem, tan sols, algunes obres útils per a l'estudi de la seva personalitat i metodologia en el camp de la predicació: LUIS-ANTONIO DE SEVILLA, *Verdadero retrato de un misionero perfecto, animado en la vida del V.P.Fr. Diego J. de Cádiz* (Sevilla 1862); CALASSANÇ [Vives i Tutó] DE LLAVANERES, *Vida documentada del Bto. Diego-José de Cádiz* (Roma 1894). Pel que fa a les moltíssimes publicacions del P. Cádiz, Vg. SERAFÍN DE AUSEJO, *Reseña bibliográfica de las obras impresas del Beato Diego José de Cádiz, 1743-1801* (Madrid 1947); i a propòsit de la seva peculiar predicació cal mirar el treball monogràfic de: SEBASTIÁN DE UBRIQUE, *Estudio sobre la oratoria del Beato Diego José de Cádiz*, a *Collectanea Franciscana* [= *Coll.Fr.*], VII (1937), pp. 567-608; i VIII (1938), pp. 38-69.

sentació de les obres d'un altre famós predicador caputxí, el P. Miguel de Santander,¹⁶ hi exposà com, els caputxins hispans, entenien l'ofici de predicador, i la necessitat urgent de potenciar les Missions Populars. A propòsit d'aquestes necessitats pastorals el beat Dídac escriu:

*[...] se hace más manifiesta, si se atiende á la actual y gravísima necesidad en que se hallan los pueblos de aprender estas doctrinas, y de renovar la memoria de estas verdades en el estado de la extraordinaria relajación de costumbres en que se hallan, y de la desmedida, increíble y culpable ignorancia en que los vemos.*¹⁷

I el P. Miguel de Santander, per la seva banda, a les ratlles introductòries de les seves *Doctrinas y Sermones para Misión*, posa de relleu la necessitat de reformar la predicació divuitesca, que a la darrereria del segle XVIII havia arribat a una gran decadència. Diu així mateix:

El Evangelio siempre ha sido el mismo, el modo de anunciarle ha sido, por desgracia nuestra, demasiado diferente con nuestro modo ridículo y extravagante de anunciarle. Olvidados de su sencillez y extraviados de aquel camino recto que nos demarcaron en sus escritos los Santos Padres, nosotros, conducidos de nuestros caprichos, infatuados con los elogios que un vulgo ignorante tributaba a nuestros disparates, llegamos hasta el extremo de ser el desprecio de las naciones cultas, la risa de los hombres sabios, y el dolor de los piadosos. Centenares de libros con el título de Sermones, de que estaban atestadas nuestras Librerías, y que serán siempre el oprobio de la nación; són también irrefragables testigos de esta verdad. Quántos títulos de comedia por asunto principal de los Panegíricos ó elogios de los Santos! Quántas ideas caprichosas! Quánta violencia en los Sagrados Textos ó en su aplicación! Qué enumeración de circunstancias en los exordios! Qué razonamien-

16. MIGUEL DE SANTANDER (1744-1831), famós predicador caputxí de gran incidència en la renovació de la predicació. L'any 1803 fou nomenat bisbe auxiliar de Saragossa i, durant l'ocupació francesa, fou titllat d'afrancesat; d'ací que hagués d'escriure aquesta apologia: *Apuntaciones para la apología formal de la conducta religiosa y política del Ilmo. Sr. D. Fr. Miguel Suárez de Santander* (Saragossa 1818).

17. Vegeu la «Carta del P. Fr. Diego Joseph de Cádiz», que encapçala l'obra de MIGUEL DE SANTANDER, *Doctrinas y Sermones para Misión* (Madrid 1800), p. XII

*tos! Qué pruebas! Convirtamos nuestra atención a lo catequístico y a lo misionario, que es la parte principal de nuestro intento.*¹⁸

La revitalització i reforma de la predicació, entre els caputxins hispanos, s'assolí mercès a la creació de Seminaris a propòsit per a la formació específica de missionistes populars. El primer fou el de Sanlúcar de Barrameda (1763), el darrer instaurat fou el de Calella-Pineda, i el més important fou el de Toro (1765) a la Província de Castella. Abans de la creació d'aquests Seminaris de Missions, però, els frares caputxins ja havien estructurat reglaments propis per a la celebració de llurs missions populars,¹⁹ que foren usats al llarg dels segles XVII i XVIII. A la Província de framenors caputxins de Catalunya, el desenvolupament d'una Missió Popular començava amb la presentació de la butlla als ordinaris i rectors «*para que todo se haga con quietud y sin contradicción*»; immediatament començava la Missió, amb la processó d'entrada. Segons les ordinacions de 1676 (vigents al llarg de tota la divuitena centúria), s'ordenava als missionistes que disposessin la Missió parroquial amb:

[...] una devota procesión, sin pompa ni curiosidad, y sin alguna representación material, porque la tal procesión ha de ser exemplo de christiana humildad y penitencia. Después hagan los misionarios un sermón para el pueblo en el cual, dexado todo aparato y adorno superfluo y compuestas palabras, según la suerte de N.P.S. Francisco ex[h]ortarán a los fieles con gran fervor de Espíritu, a que dexen y huyan del vicio, y emprendan y sigan la virtud; y lo demás del tiempo lo emplearán en oír confesiones y enseñar la doctrina christiana. Los Misionarios y sus compañeros no permitan que alguna de sus funciones se haga con aparato demasiado, o demostración exterior; antes con modestia procuren impedir las

18. Vegeu MIGUEL DE SANTANDER, *Doctrinas y Sermones para Misión*, pp. XXI-XXII (Pròleg).

19. L'estructuració i normativa de les Missions Populars dels frares caputxins ha estat extensament estudiada per BONAVENTURA A MEHR, *De historiae praedicationis, praesertim in Ordine Fratrum Minorum Capuccinorum, scientifica pervestigatio*, a *Coll. Fr. XI* (1941), pp. 373-422 i *XII* (1942), pp. 5-40 i, també, vegeu MELCHOR DE POBLADURA, *De primis normis ad Missiones inter populos fideles a sodalibus capucinis instaurandas*, a *Coll. Fr. 28* (1958), pp. 412-423.

*pomposas superficialidades, para que estas devotas acciones no cedan más en curiosidad que en compunción. Los Missionarios y sus compañeros totalmente se abstengan de conversaciones superfluas, de comidas preciosas y de qualquier otra recreación; sino que haciendo vida de pobres, solamente condesciendan con la necesidad de la naturaleza, porqué más fácilmente provocarán la gente a penitencia con exemplo de vida penitente, que con instancia de palabras.*²⁰

Aquestes assenyades disposicions dels caputxins del Principat ens expliquen, a bastança, l'èxit assolit per les Missions Populares caputxines durant els segles XVII i XVIII, on, malgrat el context d'una predicació artificiosa i decadent, s'assoliren, de sobres, els objectius fixats pels missionistes, els quals no només s'acontentaven en sembrar la Paraula de Déu i adoctrinar el poble, sinó que, una volta acabada la predicació de la Missió, i a fi de conservar-ne els fruits i fer-los créixer, a més de deixar plantada la creu (que el predicador duia a l'espatlla en el Via Crucis i processó final), es repartien un seguit de llibretons-recordatori²¹ de la Missió celebrada, els quals havien d'ajudar a promoure la pregària en família. També es procurava de deixar establertes associacions pietoses amb la finalitat de mantenir els resultats espirituals assolits a través dels sermons pronunciats durant els dies de la Missió Popular, i així donar-hi un màxim d'eficàcia. D'aquestes associacions cal destacar l'erecció de fraternitats del Venerable Orde Tercer (V.O.T.),²² les quals experimentaren una gran projecció a la Catalunya del divuit. Les Missions Populares volants foren restaurades l'any 1761,

20. ACA, *Monacales-Universidad*, Leg. 133, s.f.

21. D'aquests llibrets se'n feren diverses edicions arreu de Catalunya, i la Biblioteca Hispano-Caputxina en servei una bona col·lecció. A tall d'exemple n'indiquem alguns títols: *Ejercicio de cada dia per portar una vida christiana. Lo ensenyan los PP. Missionistas Caputxins de la Provincia de Catalunya*, (Manresa, Imp. Trullàs, s.d.); id, *Ejercicio Devot...* (Manresa, Imp. Abadal, s.d.); *Ejercicio Devot per cada dia, que en las suas Misiones ensenyan los PP. Caputxins de la Provincia de Catalunya en lo Bisbat de Gerona* (Girona, Imp. Bro, s.d.); *Manual de Ejercicios y Cántichs Espirituals per les Misiones que fan los PP. Caputxins en lo Comptat de Rosselló* (Perpinyà, Imp. G. Simon, 1747), etc.

22. Per consolidar l'establiment de fraternitats de la VOT, es distribuïren també llibretons a propòsit, força semblants als de l'*Ejercicio Devot*, on, a més de les pregàries quotidianes, hi havia el text de la Regla Tercera amb comentaris. Assolí una gran difusió la que escriví el P. ATANASI DE BARCELONA, *Jardí seráfich...* amb distintes edicions

en ocasió de les disposicions emanades del Capítol Provincial celebrat al convent de Blanes: «*En este Capítulo se colocó la Imagen de la Divina Pastora en este convento [de Santa Madrona] de Barcelona para dar principio a las Misiones que se habían dexado. I se tomó por patrona dellas [la Divina Pastora], llevando los Misionistas un pendón cada uno de ellos.*»²³

L'èxit de les Missions Populares predicades pels caputxins catalans està ben testimoniad documentalment; i efectivament, veiem que són molts els llocs on eren demanats a predicar; per exemple, hi ha documentació diversa on consta l'agraïment i felicitació de l'abat de Ripoll al Provincial dels Caputxins de Catalunya, l'any 1776, per l'èxit assolit en les predicacions de la Missió. Escriu l'abat: «*es indicible poder ponderar a su Rma. el grande fruto espiritual y cosecha que de la continua aplicación, sto.zelo y exemplo hemos experimentado. Rindo las más expresivas gracias por la caridad que se ha dignado dispensarme enbiándome tan santos operarios*»²⁴ i, semblantment, també el mateix any, el bisbe de Solsona comunicava al Provincial dels Caputxins l'èxit aconseguit durant la Missió Parroquial a Sant Llorenç de Morunys, amb l'expressivitat d'aquests termes: «*la Villa de San Lorenzo de Morunys me escribe, llena de satisfacción, de la buena doctrina, aplicación y exemplo de los RR.PP. Misionistas, zelosos operarios*»;²⁵ o també l'admiració de la Ciutat de Manresa pel reeiximent en la Missió Popular de 1770: «*Han concluido los PP. Misionarios de su Sagrada Religión, la Santa Misión en esta Ciudad [de Manresa] con universal aplauso por su erudición, zelo e infatigable aplicación en todos sus ministerios para confirmar la fe y corregir las costumbres, de la que ha resultado copiosísimo fruto.*»²⁶

«a expensas de la T[ercera]. O[rde]. en la Iglesia de PP. Caputxins de Manresa»; «a expensas de la T[ercera]. O[orde]. de la Iglesia de PP. Caputxins de Arenys», de Valls, de Vic, etc.

23. APCC, *Actas Capitulares*, Vol. IV, f. 39 r

24. Carta de l'Abat de Ripoll al Provincial dels Caputxins, 16 agost 1776, (ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 63 s.f.).

25. Carta del bisbe de Solsona al Provincial dels Caputxins, 24 desembre 1776. (ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 61, s.f.)

26. Carta de l'Ajuntament de Manresa al Provincial dels Caputxins, 7 febrer 1770, (ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 61 s.f.)

També els caputxins catalans eren sol·licitats pastoralment més enllà dels límits del Principat, per fer-se càrrec de predicar Missions Populars; per exemple, repetides vegades, els responsables de la vida eclesial del Rosselló demanaren, amb insistència, predicadors caputxins de Catalunya, els quals s'havien acreditat moltíssim en aquelles comarques, tot perpetuant llur acció a través dels llibretons-recordatori²⁷, de gran acceptació i incidència entre la població rossellonesa. Amb tot, els caputxins catalans no sempre podien acceptar els compromisos de predicació proposats i, en aquest sentit, l'any 1778-1779, el P. Esteve d'Olot no accedí pas davant els insistents precis del rector d'Illa, que s'havia adreçat als caputxins catalans, suplicant-los, amb aquests termes:

Per què els caputxins de Tolosa ja no prediquen en català, i la predicació en llengua catalana és necessària a aquest poble, perquè la major part no tenen intel·ligència de la llengua francesa, y és per eixa raó que nostre Il·lustríssim Sr. Bisbe havia demanat caputxins catalans a Espanya.²⁸

Per aquesta mateixa motivació lingüística, els caputxins del Principat també havien estat demanats, a petició del bisbe de Lleida, per predicar a les parròquies de parla catalana dels territoris del bisbat a l'Aragó; i amb el consentiment de la Província aragonesa de caputxins, a qui estava reservada la predicació d'aquells territoris,²⁹ fou acceptada la petició pels frares catalans assolint els objectius pastorals fixats pel bisbe.

La irradiació pastoral dels frares caputxins del Principat la podem seguir, molt detalladament, a través de dues fonts documentals que

27. Ens referim al llibre, *Manual de Exercicio y Cántics Espirituals, per les Missions que fan los PP. Caputxins en lo Comptat de Rosselló*, Perpinyà 1747, 1756, etc.

28. Carta del rector d'Illa al Provincial dels Caputxins, 7 novembre 1778, (APCC, *Predicació*, Llig. A-5-15).

29. ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 62, sf. : «Sobre enviar capuchinos catalanes para hacer misión en los pueblos de su obispado, aunque pertenecen a la Provincia de Aragón; dando licencia para que los capuchinos de mi Provincia de Cataluña pasen á hacer Misión á qualquiera de los lugares que V.S.I. tenga á bien destinarlos, sin que sirva de obstáculo el que dichos lugares correspondan á la [Provincia] de Aragón» (27 feb. 1800).

revesteixen un gran interès. La primera són els *Llibres d'Entrades i Eixides* de cada convent, on s'anotaven totes les entrades rebudes per les predicacions encomanades, en els quals, molt sovint, consta el nom del predicador, el lloc on pronuncià el sermó i què havia predicat; de tal manera que ara ens és possible de conèixer indirectament, però amb gran certesa, l'àmbit d'incidència pastoral dels convents i, també, saber les principals devocions populars promogudes pels caputxins del Principat. Si ens fixem en algun dels convents caputxins de Catalunya del divuit sabem que, per exemple, pel que fa al d'Arenys de Mar (envoltat pels districtes conventuals de Mataró, Calella i Sant Celoni), sovintegen les predicacions a les poblacions immediatament veïnes: Canet de Mar, Sant Iscle de Vallalta, Arenys de Munt i Caldes d'Estrac o Caldetes,³⁰ i les devocions que fomentaven des de la predicació, a part dels temes propis de l'Advent i Quaresma, eren els novenaris d'ànimes, les Quaranta Hores i la novella devoció al Sagrat Cor de Jesús. Les devocions dels arenyencs estaven focalitzades a la Mare de Déu dels Dolors, sant Josep, sant Zenón i sant Roc, aquests darrers patró i Vot de Vila, respectivament³¹ puix en el *Llibre de Misses* són les invocacions que més vegades apareixen. El «Llibre d'entrades i eixides» del convent de Sarrià, per la seva banda, registra moltes predicacions a las rodalies: Vallvidrera, Santa Creu d'Olorda, Sant Gervasi, Sant Just Desvern, Molins de Rei i, també, treballs ministerials al mateix Sarrià³² Pel que fa al convent de Santa Madrona, a la Rambla barcelonina, s'hi desenvolupava una acció pastoral que abastava bona part de les poblacions del seu districte conventual: Horta, Sants, Badalona,

30. APCC, Sig. A-3-1: *Llibre per notar las limosnas que han entrat y eixit, de Misas y Sermons y demás per lo convent dels PP. Caputxins d'Arenys*: «Quaresma de Caldetas; Quaresma de Canet del P. Anton; Per la Quaresma d'Arenys de Munt; per la Quaresma de St. Iscle de Vallalta», etc.

31. *Ibidem*: «Per lo novenari de ánimas; per los sermons de 40 Hores d'Arenys de Munt; Sermó del Sagrat Cor de Jesús; Sermó dels Dolors; per lo Sermó de Sant Josep de la Parròquia; per lo Sermó de Sant Zenon predicat per lo P. Silvestre; per lo sermó de St. Roch predicat per lo P. Guardià», etc.

32. ACA, *Monacales-Universidad*, Vol. 278: *Llibre de las caritats per los Pares Caputxins de Sarrià*: «Assistència funeral a St. Just Desvern; Quaresma a Molins de Rei», etc. *Ibidem*, Vol. 281: *Llibre en que se notan las entradas y eixidas del Convent [de Santa Eulàlia de Sarrià]*: «Novenari de Molins de Rei; Quaresma de St. Gervasi; Quaresma de Sta. Creu [d'Olorda]» etc.; *Ibidem*, vol.279: *Llibre en que se notan las entradas y eixidas del Convent [de Sarrià]*: «Sermó del Roser a Sarrià, Sermons a Sant Just Desvern», etc.

Esparreguera, Sant Cugat del Vallès i, també, alguna acció ministerial a cases religioses de la ciutat en l'oportunitat d'alguna celebració festiva; per exemple al Pi, als teatins, als agonitzants o camils, etc.³³ Al «Llibre d'Entrades i Sortides» del convent de Martorell, hi ha un seguit de notícies de predicacions a Pallejà, el Papiol, Gelida i, òbviament, al mateix Martorell.³⁴ Si ens fixem en algun convent de fora de l'àmbit barceloní, per exemple Vic, tot i que hi havia molt clergat a la ciutat, els caputxins desenvoluparen una predicació molt activa a la població, i també a las rodalies: Sant Hipòlit de Voltregà, l'Esquirol, Manlleu, etc.³⁵ Semblantment, a Olot i Figueres, l'acció ministerial, pel que fa a la predicació, era molt intensa: la Selva, Llançà, Vilabertran;³³ i des d'Olot: les Planes d'Hostoles, Sant Privat d'En Bas, Ripoll i fins i tot prèdiques al Santuari de la Mare de Déu de Núria,³⁷ etc.

La segona font d'informació per a l'estudi de l'àmbit geogràfic de la predicació caputxina al Principat durant la divuitena centúria, és molt més directa que no pas l'extreta dels «Llibres d'Entrades i Eixides». Es tracta d'un document on els responsables de la vida caputxina a Catalunya, amb la represa de la vida provincial després de la Guerra de Successió, expressament, volgueren anotar detalladament tots els compromisos de predicació anual. Es tracta del *Codern per a saber què sermons*

33. ACA, *Monacales-Hacienda*, Vol. 1844: *Entradas y Eixidas de Limosnas [de Santa Madrona de Barcelona]*: «Quaresma de Badalona; predicació a Esparreguera; Sermó de Corpus a Sants; Novenari d'Ànimes a St. Cugat del Vallès; Limosna per lo Sermó de St. Isidro d'Horta; predicació a S. Cayetano; un sermó als agonitzants; novenari del Pi», etc.

34. APCC, Convents: *Llibre de entradas y eixidas de est convent de PP. Caputxins de Martorell*: «Quaresma del Papiol; per la Quaresma de Pallejà; per los sermons que predicà lo P. Guardià en Gelida», etc.

35. APCC, Convents: *Llibre dels PP. Caputxins [de Vic] en el qual se copian las Entradas y eixidas*: «per lo sermó de l'Assumpta a la Catedral; per lo novenari de l'Esquirol; per la Quaresma de St. Hipòlit; Novenari a St. Quirze [de Besora]; per lo sermó de la Assumpta a Manlleu», etc.

36. APCC, Convents: *Llibre de Entradas y Sortides del Convent de Sant Roch de Figueres*: «per lo novenari de la Celva [sic]; per lo novenari de Llançà [sic]; portat de la Quaresma de Vilabertran; per la limosna de la Quaresma de esta Vila de Figueres», etc.

37. APCC, Convents: *Llibre en que se notan las Entradas y Eixidas dels PP. Caputxins d'Olot*: «Novenari de Castellfolit; per la Quaresma de les Planes; Quaresma de St. Privat; per lo novenari de Ripoll; del novenari de St. Josep [a Olot]; Sermó de la Mare de Déu de Núria», etc.

se han de predicar en las Quaresmas, y en què consisteixan; conservat al fons de predicació de l'Arxiu Provincial dels Caputxins. Aquest *Codern*, doncs, ens informa minuciosament dels compromisos de predicació quaresmal que, anualment, havien de predicar els caputxins de Catalunya a distintes poblacions i, també, a temples catedralicis: a la Seu de Tarragona, Tortosa, Girona i Lleida, on la predicació era en castellà, a excepció de la parròquia de Sant Feliu de Girona, que era en català; així com les catedrals de Vic i Solsona. No hi consta cap compromís de predicació ni a la Catedral de Barcelona ni a la de la Seu d'Urgell. Cada any es predicava la quaresma sencera i continuada als temples catedralicis abans esmentats i, també, a les següents poblacions: Cervera, Vilafranca del Penedès, Mataró, Olot, Granollers, Blanes, Figueres, Igualada, Tremp (poblacions on hi havia convent) i, també, mitges quaresmes a Arenys de Mar, Sant Celoni, Sabadell, Vilanova de Cubelles i Martorell (on llavors també hi havia convent de caputxins); en canvi, a Manresa i Calella-Pineda, tot i haver-n'hi, no hi consta pas l'encàrrec de la predicació anual de la Quaresma. També es predicava la Quaresma, sencera i seguida, a les poblacions de les rodalies dels convents caputxins, principalment a: Esparreguera, Caldes de Montbui, Sant Llorenç de Morunys, Salàs, Puigcerdà i Banyoles (aquesta darrera població comptà amb un convent de caputxins fins al 1638) i, semblantment, es predicaven mitges quaresmes a Talarn, Sort, Peramea, Gerri, Conques, Guissona, Ollana, Ponts, Torà, Anglesola, Verdú, Falset, Vila-seca, Cornudella, el Pla, Monistrol de Montserrat, Sant Feliu Sasserra, Calella [de Palafrugell], Cadaqués, Llançà, Sant Llorenç de la Muga, i en castellà a Sant Llorenç de Lleida, Almenar i Castelló de Farfanya; pel que fa a la darrera població esmentada, el *Codern* diu que «los sermons dels diumenges a les tardes y de Passió, si li apar al predicador, los podrà predicar en català». El quadernet anota també un seguit de poblacions on es predicava alguns diumenges i festes principals: la Geltrú, Sant Andreu de Palomar, Badalona, Tiana, Alella, Argenton, Sant Vicenç de Llavaneres, Cassà de la Selva, Vila-rodona, Bràfim, Sant Sadurní, Sant Quintí. Predicació del sermó de la Passió i del «Mandato» a Sant Vicenç dels Horts; sermons de la Missa Major el dia de Pasqua a Llerona, la Roca, Bigues i Santa Eulàlia [de Ronçana]. Tot seguit abastem la transcripció d'algunes anotacions indicatives dels costums propis de cada lloc on predicaven. Per exemple, de la catedral de Tarragona se'ns explica la forma habitual de predicar-hi: «En la Ca-

tedral se predica en castellà. En lo diumenge de Carnestoltas a la matinalada se posan las Quaranta Horas y se predica. Homilia, també, el diumenge al matí; sermó del Mandato i [sermó] de Passió a l'Ofici del Divendres [Sant]». Les obligacions fixades per la població de Tortosa són encara molt més explícites al *Codern*: «En la Catedral de Tortosa se predica en castellà. En lo dia del evangeli de la viuda de Naïm ha de predicar de las Ánimas del Purgatori y singularment exhortar a que se cumplian los llegats y testaments. [Diumenge de] Rams, sermó al matí y tarda. 40 Horas. Sermó del Mandat [el Dijous Sant]. Passió el Divendres [Sant]», i després explica detalladament la forma de saludar al bisbe, capítol de canonges, autoritats i poble. Pel que fa a la catedral de Girona, s'esmenten les populars predicacions de «Sant Carlemany» dins la quaresma: «en la segona dominica, si no és Minerva, y en tot cas en la tercera, se predica de Carlo Magno; lo sermó és de una a dos passat migdia». Aquest quadernet ens testimonia, a més, la durada que, habitualment, tenien les predicacions solemnes durant el segle divuit que, tal com pot veure's també, a través dels esquemes de predicació arribats fins avui, solien durar aproximadament una hora sencera; per exemple, a la parròquia de Sant Joan de Lleida s'indicava que: «*Aquí la quaresma se predica en llengua castellana. Ha de ser lo sermó de una hora entera*»; però en ocasions com el diumenge de Rams, en què la cerimònia amb la lectura de la Passió era excessivament llarga, s'abreujava la predicació: «lo diumenge de Rams ha de predicar en la catedral lo dit Evangeli de la benedicció de Rams; ha de predicar quart y mitg, o lo més llarch mitja hora». A Sant Feliu de Girona, els dies de gran solemnitat, el sermó també havia de ser més breu, menys d'una hora, a fi de facilitar l'assistència dels fidels als oficis de la catedral: «Sant Feliu de Girona: és en català. Lo sermó no sia no més que de tres quarts, per a que la gent pugua anar a la Seu.»³⁸

Pel que fa a l'estructuració dels sermons, predicats pels caputxins durant el segle XVIII, ens és força fàcil de conèixer-la, puix ens han arribat molts esquemes i, fins i tot, sermons sencers. Més encara, existeix un tractat a propòsit, d'època, escrit pel P. Francesc de Taradell, on exposa, amb tota claredat, el «*Modelo para la formación de las piezas*

38. Totes aquestes citacions han estat extretes d'un manuscrit, enllestit segurament poc després de la Guerra de Successió, titulat: *Codern per a saber què sermons se han de predicar en las Quaresmas, y en què consisteixan*, conservat a APCC, *Predicació*, Llig. A-5-15.

panegíricas de santos»,³⁹ amb l'explicació de les distintes parts que integren un sermó:

Del Exordio
De la proposición y división
De la salutación o introducción
De la narración
De la conformación
De la amplificación
De la refutación y reprehensión
*Del Epílogo*⁴⁰

Cadascuna d'aquestes parts és explicada, força extensament, al llarg de les pàgines del dit manual de predicació compost pel P. Taradell amb la finalitat expressa de contribuir a la bona formació dels predicadors de la Província de Catalunya. A propòsit de l'exordi, Francesc de Taradell escriu: «*El exordio es un principio de la oración que sirve para disponer el ánimo de los oyentes, a fin de hacerlos benévolo, atentos y dóciles. Las virtudes del Exordio son quatro: que sea propio y bien trabajado, breve y modesto*». ⁴¹ Tot seguit, el nostre autor explica què entén per un sermó ben fet: «*Es el Sermón una oración christianamente retórica y artificiosamente perfecta, con la qual persuadimos la virtud y disuadimos el vicio, o explicamos algún misterio excitando la imitación de las perfecciones que en él se relucen; o alabamos algún Santo exhortando á la práctica de sus virtudes*». ⁴² De fet, aquesta exposició homilètica del P.

39. Ens referim a dues obres del P. Francesc de Taradell, amb un notable influx francès, escrites per a la formació dels predicadors caputxins de la divuitena centúria; vegeu FRANCESC DE TARADELL, *El Pretendiente de la Oratoria Sagrada*, (Tarragona 1797); i *Común de Sermones de Santos*, (Tarragona 1798). També s'utilitzà un tractat del P. Atanasi de Barcelona, segons es desprèn de la documentació conservada fins avui, (que existí certíssimament, però que no hem pogut localitzar, car segurament es perdé en ocasió de l'incendi del convent de Sarrià durant la darrera guerra civil); aquest text incidí, per exemple, en l'elaboració del tractat (inèdit) de FRANCESC DE SANTA PAU, *Retórica Sagrada para enseñanza del nuevo predicador, y Addiciones a la Rethorica del R.P. Athanasio de Barcelona para componer sermones* (Olot 1766), manuscrit conservat a ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 110.

40. Vegeu FRANCESC DE TARADELL, *El Pretendiente...* pp. 3-14

41. *Ibidem*, p. 3.

42. *Ibidem*, p. 3 i 11.

Francesc de Taradell és ja una manera renovada d'entendre la predicació, amb connexió ideològica amb d'altres caputxins hispans,⁴³ sensibles a les crítiques dels grups il·lustrats envers la predicació barroca, delerosos de fer créixer en virtuts i promoure conversions sinceres, i no pas entretenir el poble fidel amb una xerrameca buida i sense objecte, com la que havia blasmat tantes vegades el famós bisbe Bocanegra quan parlava de «*esse estilo impropio y forzado, essas latiniparlas fastidiosas, essas frases confusas y peregrinas, esse violento modo de discurrir sobre el Evangelio; no se mira más que en la cadencia.*»⁴⁴ També, per la seva banda, i en aquest mateix sentit, fr. Miguel de Santander insistia als predicadors caputxins que bandegessin les externalitats i esmercessin esforços a enriquir els sermons amb sòlids continguts doctrinals, amb la contundència d'aquests termes:

*Nuestra desgracia ha sido que sin tener su virtud y sus talentos [referint-se als predicadors antics], abrazamos los mismos ministerios, y acompañamos la Palabra de Dios de varias maniobras ruidosas, que debilitaban su virtud, y ridiculizaban al predicador. No han olvidado los oyentes, todavía, el crujir de las cadenas, los faroles para buscar las almas perdidas, y otros inventos semejantes que manifestaban, bien a las claras, la pobreza de nuestros talentos, la miseria de nuestros sermones, y la ignorancia de nuestros oyentes.*⁴⁵

A tall d'exemple, i abans de fixar-nos en els temes i continguts dels sermons i les fonts doctrinals que els inspiraven, transcrivim alguns fragments de la més genuïna predicació caputxina del divuit, en la qual, el predicador, a l'hora dels exemples, no estalvia pas d'esmentar els noms dels més il·lustres pintors i, també, personatges tan significa-

43. Per exemple, el famós renovador de la Filosofia Moderna FRANCISCO DE VILLALPANDO, escriví el *Ensayo de oraciones sagradas sobre varios géneros que comprende la eloqüencia del Púlpito* (Madrid 1787), 7 vols. Un bon llibre d'homilètica renovada, que aplega les influències de Massillon, Bourdaloue, Bossuet i Segneri, és el del caputxí FLORENTIO AB HALERMO, *Missionarius Practicus, seu Eloquentia Sacra* (Helmond 1912).

44. Vegeu F. A. BOCANEGRA y XIBAJA, *Juicio del Mundo* (Madrid 1762), p. 370.

45. Vegeu MIGUEL DE SANTANDER, *Doctrinas y Sermones para Misión* (Madrid 1800), p. XXI.

tius de la modernitat com, per exemple, Newton, donant així, un toc d'erudició a la predicació popular:

i Què temeritat seria la d'un home, que pensàs, que ab lo temps podria saltar las més intrincadas difficultats filosóficas, ab igual claretat y destreza que Sócrates, Platón, Aristóteles y Newton, sens més estudi i aplicació que saludar, rara vegada y de passo, aquesta Facultat [filosòfica]! i Què imprudència la de aquell altre, que pensàs, que ab lo temps produirà retratos y pinturas de igual habilitat a la de Rafael Àngel [sic], Ticiano, Rubens y Perugino no havent-se exercitat sinó rara vegada en lo pincell! Ets tu Pecador que m'escoltas! Tu ets aquell que pensas que, a l'hora de la mort, faràs una confessió tan exacta y dolorosa com hauria fet un Davit; tu ets aquell que viu confiat de que en aquell lance et convertiràs de cor al Señor, com féu lo Bon Lladre, y que aixís com foren acceptadas las súplicas de aquell, seran igualment acceptadas las tuas llàgrimas. Però, oh imprudència y temeritat la més execrable! Mes, qui te ha promès que a las horas tingues temps de confessar-te? Per ventura lo Pare Celestial te ha posat en la tua llibertat lo disposar los temps y los momentos?⁴⁶

Seguint els costums de l'època, després de l'exordi i salutació, els predicadors caputxins hi solien col·locar una «Ave Maria», i a voltes també, al final del Sermó. Per exemple, el P. Manuel de la Pobla, a la Seu de Manresa, acabava la prèdica de la festa de la Puríssima amb aquestes paraules: «2 Aves Maria encomano a la caritat de mon auditori, en reverència a la Immaculada Concepció de Maria. La primera per lo devot que fa celebrar aquesta festa; y la segona per a que ningú dels que han assistit al Sermó visca ni moria en pecat mortal.»⁴⁷

46. AMBRÓS DE VALLFOGONA, *Quaresma*: «Sermó VII de Missió», ff. 75-76 (Ms a Biblioteca Hispano Caputxina [=BHC], Sig. 7-6-4).

47. BUB, Ms 642: *Sermones del P. Manuel de la Pobla*, f. 148. A propòsit d'aquesta qüestió de les «Ave Maries», vg. JUAN-BAUTISTA DE MURCIA, a *Clarín Evangélico* (València 1732), p. IX, escriu: «En orden á pedir la gracia con el AVE MARÍA, al principio del Sermón, lo he dexado en silencio, porque como unos predicadores lo acostumbra hazer después de signados y haver saludado al Santísimo Sacramento, antes de proponer el tema; y otros después de propuesta la División ó Idea. Y además desto, son varios los estilos que hay en algunas Iglesias, sobre el quanto se pide la gracia».

Ultra les predicacions d'Advent i Quaresma, i també les Missions Populars, es predicaven moltes Festes Majors i patronals, i a través dels sermonaris conservats podem resseguir, a les notes marginals o a les guardes dels quadernets de predicació, els llocs on es pronunciava el sermó. Per exemple, el P. Joan de Sant Feliu de Guíxols predicà distintes festes a Blanes, Girona, Sant Feliu de Guíxols, Vilabertran, Torroella de Montgrí i Olot; amb sermons sobre la Passió, i festes franciscanes com Sant Bonaventura i Sant Feliu de Cantalice; Sagrat Cor, Corpus Christi i 40 Hores; Exercicis Espirituals a les caputxines de Girona, Sermons a la Congregació dels Dolors a la Parroquial de Sant Esteve d'Olot, etc.⁴⁸ El P. Alexandre de Sabadell, al volum de sermons que ell predicà, conservat a la Biblioteca Hispano-Caputxina, hi destaquen aquesta sèrie de temes que, preferentment, predicà: preparació per a rebre la penitència i confessió general, pensament sobre la mort i judici universal, alivis de la Divina Misericòrdia, no dilatar la penitència, efectes de la luxúria, etc.⁴⁹ En canvi, el P. Fidel de Sant Hipòlit estava més especialitzat en la direcció d'Exercicis Espirituals per a religioses contemplatives, i els seus temes preferits eren: el silenci; l'oració mental; els tres vots de pobresa, castedat i obediència, etc.⁵⁰ El P. Manuel de la Pobla, per la seva banda, centrà la predicació en temes referits a la Passió i també a assolir conversions a través dels efectes de la por:⁵¹ «Sermó vespertino de la mort; sermó vespertino del abús de misericòrdia; sermó vespertino de la confessió»,⁵² i també en pronuncià molts de festes patronals a distintes convents que ell anava titulant així: «Sermó del Dardo de Santa Teresa», predicat en ocasió de la festa de la transverberació de Santa Teresa, a les Carmelites Descalces de Vic l'any 1758; «Sermón de Santo Domingo, predicado en la Iglesia de Santa Clara de Manresa, día de Santo Domingo, año 1767»; «Sermó del P.S. Francesch predicat en Manresa, añ 1766»; «Sermó de S. Andreu Apòstol predicat a la parroquial de Mataró»; «Sermón del

48. JOAN DE SANT FELIU DE GUÍXOLS, *Sermons* (Ms 3-6-38 de la BHC).

49. ALEXANDRE DE SABADELL, *Sermons* (Ms 5-6-31 de la BHC).

50. FIDEL DE SANT HIPÒLIT, *Exercicis ó Pláticas a Religiosas* (BHC, Ms 5-6-31).

51. Aquests aspectes han estat tractats per J. DELUMEAU, *Le péché et la peur: la culpabilisation en Occident, XIII-XVIII siècles* (Paris 1983).

52. Vegeu tots aquests títols als *Sermons quadragesimals del P. Fr. Manuel de la Pobla*, a la Biblioteca Universitària de Barcelona [=BUB], Ms. 641.

Nombre de Jesús predicado en la Cathedral de Tarragona, 1 de Enero 1771»; «Sermó de la Purificació de Maria Santíssima de l'any 1767, predicat a la Catedral de Manresa, dia 2 de febrer del mateix any», etc., etc.⁵³ En predicar tots aquests sermons, tant a les festes i solemnitats com, sobretot, a les Quaresmes i Missions Populars, la preocupació prioritària del predicador era la de suscitar conversions veritables, i consolidar i instruir el poble fidel en la doctrina verdadera; i a fi d'assolir aquests objectius, els frares caputxins comptaven amb diversos mitjans que trobem exposats, detalladament, a les *Notas y advertencias per a la direcció y práctica de la Missió de Pares Caputxins de Catalunya*, conservades a l'Arxiu Provincial dels Caputxins i, també, a d'altres anotacions del fons de documentació de la secció «Monacals» de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, confiscada als regulars durant la desamortització. Entre aquesta documentació, doncs, hi hem localitzat la testimoniància d'alguns dels recursos emprats pels predicadors populars, a fi de captivar l'atenció de l'auditori, per exemple: «Modo de variar una pregunta per fer repetir la resposta a diferents; Perquè los miñons y miñonas estigan quiets», etc.⁵⁴

Sobre la forma de predicar els sermons i els objectius prioritaris a assolir, als quals ara ens referíem, ens ho explicita molt bé el P. Juan-Bautista de Murcia, que tant i tant incidí a la predicació caputxina del divuit, el qual, en començar el seu llibre de sermons, demana al predicador que, a l'hora de pronunciar-los, tingui molt present quina mena d'auditori té al davant:

*No todos los Sermones de esta obra se pueden predicar en todos los púlpitos, sino que se ha de atender la necesidad y capacidad de los oyentes. No sea que suceda, lo que a un predicador principiante, que predicando a un lugar bien corto, pobre y de montaña, predicó contra el abuso de los coches, galas y trages profanos, porqué así lo había decorado en un sermón que huvo manuscrito.*⁵⁵

El mateix P. Juan-Bautista de Murcia ens dóna, també, una bona síntesi de l'estil propi de la predicació dels caputxins de la divuitena

53. Ibídem, BUB, Ms 642: *Sermons del P. Manuel de la Pobla*.

54. ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 101, s.f.

55. Vegeu JUAN-BAUTISTA DE MURCIA, *Sermones para todos los domingos del año*, (Barcelona 1743), vol. I, p. XIII.

centúria, que ens presenta força allunyada de les modes retòriques de l'època, car estava molt centrada en l'objectiu de promoure i assegurar les conversions dels pecadors:

El estilo de mis sermones —dium el P. Murcia— considero que no serán a gusto de todos los que los leyeren. Pero no dexo de considerar también, que será á gusto de los predicadores de buen zelo que buscan la honra y gloria de Dios, y salvación de las almas, y que quieren cumplir con su obligación [...] Pero quizá no será a gusto de aquellos predicadores, que poseidos de amor propio, ponen todo su cuydado en acreditarse por el lenguaje y conceptos metafísicos.⁵⁶

Aquest interès per arribar al poble motivà que els predicadors caputxins, en els seus sermons, principalment en els de Missió, baixessin a detalls molt concrets de la vida quotidiana, de tal manera que els textos dels sermons, a més de ser un bon testimoni dels costums i ideologies durant el segle XVIII, esdevenen una excel·lent font de coneixement sobre els gustos novells, modes i costums que, des de França principalment, s'anaven introduint al Principat i que els predicadors atacaven amb gran duresa dins els sermons contra el Carnestoltes, «Modes profanes» i balls, en els quals se'ns descriu, minuciosament, aquestes noves modes que s'anaven propagant en el vestir i en els balls:

Las Mares bojas, â sas fillas, perquè los fadrins las afavorescan, las treguin a ballar, y per dir-ho ab poques paraules, perquè tingan més festejadors, més amants que las pervertescan y enganyan, no reparan ab gastos y ab excessos. Se ha de vestir a la moda!: las sabatas embellutadas que es cordan â la punta, o mitg peu que es pugan veurer bé las [s]ivillas de plata; las faldillas curtas que es descubri la mitja blanca, com si fos una operista vinguda de la Itàlia, escandalisant a quants la mirin, y lo pitjor de tot, escotada y descuberta de pits, ab mil palaudengas y brujarías.⁵⁷

56. Vegeu JUAN-BAUTISTA DE MURCIA, *Clarín Evangélico* (València 1732), Introd. p. XIII

57. ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 101: «Sermó de jochs, balls y modas», s.f.

I, pel que fa a la diversitat de balls tinguts com a deshonestos i pecaminosos, els predicadors del divuit condemnaven tots aquests:

Y si los balls més honestos que teniu vosaltres, com són la mobla, passapié etc., se cometen tants pecats, què serà, què serà en los demás balls escandalosos y molt indecents? Digas tu, què serà de las contradansas, de las ruedas que en ellas se fan, del rotllo en los ballsplans, del salt del Rosselló, fandango, de la rueda del amor y altres que vosaltres sabeu lo nom?⁵⁸ Y ho pensabas tu, tots los pecats se fessen ballant? Ballau fadrins, ballau minyonas, ballau homes y donas que se vos espera una

58. Una detallada descripció de bona part d'aquests balls divuitescos ens és abastada per J. AMADES, *Costumari català* (Barcelona 1982), 4 vols. i, sobretot, a l'obra de F. PUJOL i J. AMADES, *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*. Vol. I (Barcelona 1936), on, a propòsit del *Ball del Passapié*, expliquen que és una dansa molt popular a França, coneguda amb el nom de «passe-pié» i que, no massa feliçment, en català s'anomena passapié; vella dansa d'origen bretó que en el segle XVI s'introduí a la Cort de França i, en època de Lluís XIV i XV el primitiu compàs binari s'havia convertit ja en ternari, tot formant una mena de minuet accelerat. Aquest ball del passapié era, més o menys, tolerat pels predicadors i, semblantment, les *contradanses* tampoc eren massa blasmades des de la predicació; aquestes darreres, segons el *Diccionari de la dansa*, eren de caient senyorívol, més pròpia per a ésser ballades en una sala que a la plaça. En el segle XVIII les contradanses eren un dels balls més freqüents als salons aristocràtics, de manera que se la considerava un ball correcte i honest. En canvi, els predicadors no toleraven les *ruedes* i la *rueda del amor*; aquest és el nom que llavors donaven a un dels moviments més exagerats del «ball del poll», que consistia a fer un bot de la major alçada possible i fer tres o quatre giravolts abans de tocar a terra. El «Ball del Rosselló», o «Ball del Salt», és sinònim de la *Corranda*, on els dansaires formaven rodones de dues parelles i en sonar el darrer acord els balladors alçaven les balladores enlaire sostenint-les per l'aixella, tanta estona com podien, i elles ajudaven a l'acció dels balladors donant-se tant d'impuls com podien, talment com si anessin a saltar i, també era costum besar les balladores mentre eren aixecades. Al final del ball eren assegudes damunt l'espatlla o muscle dels balladors, d'ací que en alguns llocs s'anomenés també «Salt i muscle»; òbviament, aquest era un dels balls més blasmatos a les pèdiques. Un altre dels balls fustigats era el *Ball Pla*, estès per tota la terra catalana; era peculiar d'aquesta dansa que un home podia ballar amb diverses dones; així també com una dona podia fer-ho amb diversos homes. Finalment, eren molt denunciats els *Fandangos*, que a Catalunya es ballaven amb un fort repic de talons i fent grans salts; freqüentment era ballat per un home i dues dones damunt una taula, on havien de fer entrebancar l'home fins a fer-lo caure amb les faldilles de gran volt que duïen; a molts indrets del Principat era especialment practicat durant el Carnaval.

pena terrible per tants pecats! Entra un fadrí y una fadrina al ball que las sanchs los bull en las venas, comensen a acercar-se, y veus aquí un incendi de moviments, y una xurma de passions que els predominan; la supèrbia se'n apodera per a voler ser vistos y alabats de bons balladors, fent quinze mil salts y camadas del tot indecents [...].⁵⁹

Tampoc els predicadors de l'època s'estalviaven de denunciar l'excessiva afecció als cosmètics de part de les dones i, a través d'aquesta condemna fulminant, se'ns informa indirectament, però acuradament, dels usos divuitescos de la pagesia de Catalunya pel que fa a la cosmètica:

Digas tu, que ous assó, te sentes ab ánimo y valor de patir aquestas penas, crech que no!, pues no el tindràs per a reformar-te y renunciar aqueixas modas: mantellinas de mesolina fina que apareix que no'n portian; anar descubertas de pits; faldillas a mitja cama, media mitra que diuen, però jo en dich Torre de Babel; pinturas y altres afeytes, com fregar-se la cara ab claras de ous y corna de cansalada, polvos, caragols, topés y altres mil invencions del Dimoni. Dieu-li [a Déu] que vos arrepeniu, si acás hagéssiu caigut en aquesta desgràcia o per inadvertència o per ignorància, o bé per enganades y persuadides de altres, de totas vostras escandalosas modas. Deixeu aquests vestits y modas profanas!⁶⁰

Semblantment, els predicadors caputxins del divuit eren molt durs envers aquells que assistien al teatre. Vegem-ho, per exemple, en aquest fragment d'un sermó predicat a Olot:

59. ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 108, s.f: «Sermó contra els balls deshonestos».

60. ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 101, «Sermó de las modas», s.f., on llegim, encara, d'altres informacions a propòsit de les modes i vestuari femení durant el segle XVIII, anotades expressament pel predicador, a la guarda del manuscrit, a fi de tenir tothora a l'abast informacions detallades per a il·lustrar els sermons amb exemples trets de la vida quotidiana: «Modas de las donas [sic]: en lo cap usan aletas altas, mira-minyons, arrissadors, peluquí, picotxas y fonas, mantellina de mosolina, ferraduras, mitjas ferraduras, cupido, tapaquessos, tapaveus, polacas, mànegas que trahuen fins lo colzers, la sivilla ampla y torta al costat, fillotja en lloc de mocador per tapar-se los pits, gavardina ab llassos», etc.

Dihuen los apologistas del teatro que *ridendo castigat mores*, però l'avar, tan ridiculizat per Molière, no ha corregit cap avaro. Grans dificultats, doncs, tindran tots los que afavoreixen, sostenen o freqüenten lo teatro y passen la major part del dia en abrassos y diversions dels dos sexes, o en reunions prohibidas, cafés, casinos, no tenint altre objecte que los plaers del joch, begudas, músicas y deshonestetats. Grans treballs seran quan ohirán al Divino Jutge: *Redde rationem*, dona'm compte dels diners que has donat per sustenir els actors del teatro y músicas de escàndol, y tal vegada per fabricar aqueixa casa d'Infern en lo Paradís de una Vila tan relligiosa com Olot.⁶¹

A més, cal dir, que els seglars pertanyents a l'Orde Tercer, els terciaris, tenien expressament prohibida l'assistència als espectacles, en el text de la Regla que professaven: «Sia-los totalment prohibit lo anar á convits deshonestos y veurer comèdias, correr los bous, duelos, jochs o dansas, ni donian cosas als representants per veurer ditas vanitats; y no sols ells no'ls donian cosa, sinó que a més de això, procurin que ningú de sa família los donia.»⁶² En aquestes prèdiques, tan arrelades a la vida quotidiana, és obvi que hi apareguin precioses informacions sobre la vida casolana, actituds i mentalitat dels catalans de la divuitena centúria que, altrament, haurien estat irreversiblement perdudes si les haguessin incorporades els predicadors als esquemes de sermons com és, per exemple, la testimoniança documental de moltes supersticions practicades a les poblacions de la Catalunya rural del divuit. En un sermó pronunciat, precisament contra la superstició (la qual cosa posa de relleu l'interès dels frares a eradicar les supersticions del poble, i no pas a promoure una religió miraclera i màgica, tal com s'ha

61. APCC, *Predicació*, Llig. A-5-15: *Notas sobre lo Teatro, espectacles y balls balsats*. Fou el famós P. Calatayud, de la Companyia de Jesús, a les seves famoses *Doctrinas Prácticas* (5 vols., amb diverses edicions), qui oferí molts continguts als predicadors per a blasmar els balls, per exemple, el *Trat. xviii: «De los bayles y otras diversiones de semejante naturaleza»*, estructurat amb els següents apartats: «*Sobre los peligros que se incurre por los bailes; sobre los minuetes y bailes introducidos en España, sobre las comedias*», que forniren als missionistes caputxins de suggestives invectives per a reforçar llurs prèdiques contra els balls.

62. Vegeu *Regla Tercera*, Cap. IV: «Que no vagin a convits deshonestos, ni á veurer comèdias, ni donian cosa alguna als representants», a *Jardí Seràfich*, p. 36.

afirmat repetidament), assenyala alguns costums supersticiosos vigents encara a la Catalunya setcentista:

Cometen també esta superstició tots aquells que per a conèixer si una dona parirà un noy o noya, se valen de una aresta de arengada; se pot oir major ximplesa? quina conexió hi ha entre la aresta de una arengada ab lo part de noy ó noya? Deixau aquestas ximpleras y moltas otras que feu!; deixau-vos de pactes amb lo Dimoni! Una bona observància supersticiosa se comet, que també de sí és pecat mortal, y es la que fan aquells curaderos que, per guanyar 4 diners, fan mil pecats, que per a curar una mula, un matxo y altre animal de mal de ventre, se lleven sa gorra, fan creus a la panxa de la bèstia, invoquen la SSma. Trinitat, y després donen tres puntades de peu ben fortes al ventre de l'animal, que si antes no tenia mal de ventre, són capaces de fer-li'n venir. No veyeu quin modo de curar tant diabòlich, enseñat per lo mateix dimoni?; estos y altres curaderos, com los saludadors, que corrent per las firas, tavernas y hostals, no són sino papadineros, [que] no tenen virtut alguna per a curar, perquè los primers, sino curan los animals, se excusen sempre que té tordó y no mal de ventre. Entretant, pagau-los y manteniu a uns que, si lo Tribunal de la Inquisició los pot haver, ja tardarán a veure sol y claror. Altras vanas observàncias se fan, que de sí no són sinó pecat venial, [però] deveu deixar de fer-las per los mals que lo dimoni pretén en ellas; tal és aquella de las herbas de S. Joan, y antes de ixir lo Sol rentar-se y rebolcar-se en un camp de civada per no tenir roña o sarna; lo plantar carabasseras y rentar las olivas antes de treurer N. Sr. del Monument, etc. Què més té lo dia de S. Joan, que lo dia de S. Pere y S. Cristòfol per essas cosas?⁶³

3. *Les fonts de la predicació divuitesca i mots conclusius*

Fins ara hem vist els temes de predicació i les principals preocupacions dels predicadors caputxins del divuit, a través d'allò que denun-

63. ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 130: «Plàtica de la Superstició», s.f.

ciaven, dels costums que volien reformar i de les devocions que volien fomentar;⁶⁴ ara ens fixarem en les fonts emprades pels frares caputxins per a la confecció de llurs prèdiques i sermons. Si d'una banda hem vist com l'atenta observació de la vida quotidiana abastava els millors exemples als predicadors (noves modes, balls, supersticions, etc.), per l'altra palesarem com el fons doctrinal de les seves prèdiques es nodria de la lectura dels sermonaris tant dels predicadors clàssics del franciscanisme com dels més reputats predicadors posttridentins,⁶⁵ així com els més prestigiosos oradors del moment. Per a esbrinar aquestes fonts doctrinals tenim un doble camí: el primer a través de l'examen dels llibres de temàtica homilètica que integraven les biblioteques conventuals i, l'altre, fixant-nos en les notes marginals dels textos dels sermonaris, on, a voltes, hi ha indicada la font emprada; o bé dins el cos del sermó quan el predicador esmenta, explícitament, l'autoritat on recolza l'afirmació. Per exemple, el P. Feliu de Barcelona argumenta la seva crítica a les activitats teatrals amb escriptors tan clàssics com moderns, que van de Sant Agustí al Beat Diego-José de Cádiz (el predicador més preferit dels caputxins hispans del divuit); escriu, doncs, el P. Feliu, contemporani de Diego de Cádiz, que:

Un delictes que no han pogut impedir lo zel dels més sabis missionistas, junt amb la força del tro de la veu de l'infatigable, fervorós y ilustrat P. Cádiz [és l'] increment de la malícia y obcenitat de jochs teatrals, escènichs y representació, [que] se

64. Al fons *Predicació* de l'APCC, hi abunden els següents temes a les col·leccions de sermonaris: «Sermó sobre la necessitat de convertir-se y retornar a Déu»; Explicació dels Misteris del Rosari; Novenari d'Ànimes; Septenari dels Dolors; Sermó de la Passió; «No dilatar la penitència»; Sermó del Roser; Sermó del Roser de maig, a més de sermons per a la festa del Sagrat Cor, sermons per a la preparació de la confessió i comunió general; panegírics sobre diversos sants de l'Orde Seràfic: Sant Francesc, Sant Bonaventura, Sant Antoni de Pàdua, Sant Feliu de Cantalici, etc.

65. El P. Francesc de Santa Pau, a les «Addicions a la Retòrica del P. Atanasi de Barcelona», ens ofereix una *Nota de los más principales libros de que puede valerse el orador sagrado*, on destaquen les següents obres dels grans mestres de l'oratoría i comentaristes de la Sagrada Escripura: SYLVEIRA, *In Evangelia*; CORNELIUS A LAPIDE, *In Apocalipsim*; diversos autors clàssics del franciscanisme com: Sant Bonaventura; Sant Antoni de Pàdua; Sant Bernardí de Siena, etc. Pel que fa als predicadors caputxins cita Leandre de Múrcia i Amadeu de Baiona; dels predicadors hispans: Baeza, Nàxera, Vega; i dels predicadors dominicans d'època medieval: Jaume de Voràgine, Tomàs d'Aquino i Vicenç Ferrer. (ACA, *Monacales-Universidad*, Llig. 110).

tingué per autor de dita diversió lo mateix diable. Ho assegurà [ja] S. Agustí en lo llibre *De la Ciutat de Déu...*⁶⁶

Semblantment, un dels més destacats promotors de la renovació de la predicació hispana del divuit, el caputxí Miguel de Santander, a les ratlles introductòries dels seus *Sermones para Misión*, ens abasta una bona relació d'autors que, significativament, van incidir en el millorament de la predicació caputxina:

En nuestros Carabantes, Castejones, Calatayudes⁶⁷ y algunos otros escritores de Misiones, no me parecía hallar todo el que necesitábamos; búsquele en los célebres capuchinos italianos La-Pieves, Barberinis y Arcios,⁶⁸ le búsqué en los Bourdalues, Massillones,

66. El P. FELIU DE BARCELONA, a *Discursos doctrinals*, cita constantment autors de reconeguda solvència, a fi de legitimar allò que predica, per exemple: «Ja veïtg que seguiríau amb gust Navarro, Soto, Bonacina y altres; però aquesta sentència vos diré, ab Echarri, és laxa i perillosa», i més endavant: «Donzelles, cuidado, que adornant-vos per a provocar vos ayma, pecau; ho assegura Cayetano, Silveyra, Salmanticenses y S. Tomàs y aquest añaideix lo mateix a las que se pintan» (BHC, Ms 5-6-29, s.f.).

67. Vol dir el caputxí José de Carabantes (1628-1694), destacat missionista popular a la Província d'Aragó i missioner al Cumanà. Escriví la *Práctica de Misiones, remedio de pecadores* (León 1674), i les *Pláticas Dominicales* (Madrid 1686). El 1910 el papa Pius X n'introduí la causa de beatificació. L'altre personatge és el P. Agustín de Castejón, jesuïta, apreciat predicador hispà durant la dissetena centúria; són famosos els seus sermons de missió titulats *Voces del alma* (Madrid 1650), 5 vols. L'any 1707 predicà els sermons de les festes de Nadal a la Cort de Felip V. El darrer personatge al qual es refereix el P. Miquel de Santander és el famós jesuïta Pedro de Calatayud (1689-1773), destacat missionista popular i propagador de la devoció al Sagrat Cor; d'entre les seves obres són famoses les *Doctrinas prácticas que suele explicar en sus Misiones el Padre Pedro de Calatayud* (València 1737), amb diverses edicions; junt amb Diego-José de Cádiz fou un dels més apreciats predicadors del seu temps.

68. Vol dir els caputxins italians que més destacaren en la predicació: Bonaventura Barberini de Ferrara (1674-1743), que fou Ministre General de l'Orde, predicador del Papa durant 19 anys i, finalment, bisbe de Ferrara; després, el P. Francesc M. Casini d'Arezzo (1648-1719), un dels predicadors més preferits del Papa Climent XI, que, el 1713, aplegà en tres volums les seves prèdiques pontifícies amb el títol *Delle prediche dette nel palazzo apostolico*; i, finalment, l'altre personatge és el també caputxí Claudi de Pieve d'Albenga (†1805), que elaborà un seguit de regles per a la predicació de missions populars: *Avvisi per chi vuol con frutto applicarsi al ministero delle sacre Missioni* (Gènova 1776).

*Segauds*⁶⁹ y otros autores franceses, y hallé, ciertamente, modelos excelentes de oratoria sagrada.⁷⁰

Efectivament, tots aquests excel·lents oradors, als quals feia referència el P. Santander, eren llegits i utilitzats pels framenors caputxins, com ho prova a bastança l'existència de les seves obres a les antigues biblioteques conventuals, i també a través de citacions diverses, de les principals obres d'aquests autors dins el cos del text dels sermons. Per poc que ens endinéssem als fons bibliogràfics de les antigues biblioteques conventuals d'abans de l'exclaustració, ja sigui a la Biblioteca Provincial Universitària, ja sigui a la biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys o bé a la Biblioteca Provincial dels Caputxins de Sarrià, on es dipositaren els llibres salvats de les espoliacions de la desamortització i exclaustració de 1835; ens adonem, tot d'una, que hi dominen els sermonaris impresos dels més famosos predicadors caputxins com són, per exemple, les *Orazioni Sacre*⁷¹ de Serafino da Vicenza, que, segons el que llegim a la guarda, pertanyia al convent de Vilafranca del Penedès: «*Es de los PP. Capuchinos de Villaf[ranc]a del Panadés*»; o bé els *Discorsi istrutivi*⁷² d'Agustino da Fusignano, amb interessants prèdi-

69. Ací el P. Santander es refereix a tres grans oradors francesos que incidiren notablement en la predicació hispana: Louis Bourdaloue (1632-1704), jesuïta i cèlebre orador francès que predicà l'Advent de 1670 i la Quaresma de 1672 a Lluís XIV de França i que, finalment, acabaria nomenant-lo predicador ordinari de la cort (1679). Fou molt apreciat a la seva època i en deien que era «orador del Rei, i rei dels oradors»; l'any 1714 fou publicada la versió castellana de les seves prèdiques d'Advent, i reeditades de bell nou, a Madrid, el 1726. L'altre personatge al·ludit és Joan-Baptista Massillon (1663-1742), felipó, membre de l'Acadèmia Francesa i destacat orador; els darrers anys de la seva vida els passà a Clarmond, d'on havia estat nomenat bisbe; el 1730 es traduïren al castellà els seus sermons de Quaresma i entre 1773-1779 foren publicades, en versió castellana, les prèdiques d'Advent. El darrer personatge és el jesuïta Guillem Segaud (1675-1759), al qual l'any 1729, es confiaren les prèdiques quaresmals al rei de França.

70. MIGUEL DE SANTANDER, *Doctrinas para Misión*, p. XXII.

71. Vegeu *Orazioni Sacre composte, e recitate in varie occasione dal Padre Serafino da Vicenza* (Venècia 1786). A la guarda del volum hi llegim: «*Es de los PP. Capuchinos de Villaf[ranc]a del Panadés*», i a la portada d'un altre exemplar: «*concedido a uso del P. Fidel de Sabadell*», etc.

72. Vegeu *Discorsi istrutivi sopra i doveri del cristiano composti dal Padre Agostino da Fusignano, predicatore cappuccino*, (Venècia 1785); a la guarda del volum hi ha escrit: «A uso del P. Fr. Manuel de Arenys, concedido por el M.R.P. Fr. Joaquín de Berga, Provincial; y dedicado al Convento de Arenys por orden del M.R.P. Hermenegildo de Barcelona, Provincial».

ques «*sopra lo stare alla presenza di Dio*»,⁷³ i «*sopra il modo di raccomandarsi a Dio*»,⁷⁴ etc.

Pel que fa a la metodologia que seguien els predicadors caputxins del divuit, tenim notícia certa de la utilització dels *Avvertimenti Rettorici Sacri*⁷⁵ de Joan Baptista de Pizzoli, dels quals es conserva un exemplar procedent del convent de Tremp, etc. En la preparació de les predicacions de Quaresma i en els Panegírics, hi trobem una notable influència dels jesuïtes italians com Saverio Vanalesti⁷⁶ i, sobretot, el P. Segneri⁷⁷. L'influx de la predicació francesa és notable, però menor, car en la preparació dels sermons de «*campanilles*», predicats en castellà, es seguia la moda de l'oratória francesa, principalment Bossuet,⁷⁸

73. *Discorsi istrutivi*, Sermon XXXV, per la Domenica IV dell'Avvento: sopra lo stare alla presenza di Dio, pp. 286-293.

74. Ibídem, Sermon XXXI per la Domenica XXIII dopo la Pentecoste: sopra il modo da raccomandarsi a Dio, pp. 255-262.

75. Vegeu *Avvertimenti Rettorici Sacri che comprendono il metodo di predicare Apostolico, dal Pare Giov[ani] Battista Pizzali da Pontremoli, predicatore capuccino*, (Piacenza 1719), d'on destaquem els següents textos: *Avv. III*, p. 29: «*che il Predicatore risplenda agli occhi del mondo col buon esempio*»; a la p. 69 parla sobre la manera de predicar i dominar la temàtica: «*Dominerà l'argomento, se questo no farà aereo, arduo, impercettibile. Se lo porterà ben digerito in mente, e non confuso. Dominerà l'uditorio*». A l'*Avv. XV*, p. 23 tracta «*contro l'abuso di Metafore, ed altre figure*» i de «*non farsi piú grate che utile*», a la p. 224. A l'apèndix de textos oferim sencer l'*Avvertimento XVIII*, «*Sopra la commozione degli affetti*».

76. Vegeu *Panegirici del Padre Saverio Vanalesti de la Compagnia di Gesù* (Venècia 1772), que conté sermons de la Puríssima (predicats a la Cort de Viena el 1715); sobre el Sant Nom de Jesús, Mare de Déu dels Dolors, de l'Assumpta, de la Nativitat de la Mare de Déu, aquests molt llegits i usats pels caputxins del Principat; i d'altres de genuïnament italians i poc aprofitables als predicadors de Catalunya, com els sermons: «*In onore a la Santa Spina che si adora in S. Lorenzo di Venezia*»; «*Sopra il Sangue di S. Genaro, detto nel Duomo di Napoli l'anno 1705 e 1724*»; «*In onore della SS. Sindone, detto in Torino avanti l'Altezza Reale Victorio Amadeo II, Duca di Savoia anno 1713*».

77. Vegeu *Sacros Panegiricos del Padre Pablo Señeri de la Compañia de Jesús, predicador de Nuestro Santísimo Padre Innocencio XII* (Barcelona 1720), on hi ha sermons diversos sobre la Immaculada Concepció, la Mare de Déu de Loreto, Sant Esteve, Sant Joan Evangelista, el Sant Nom de Jesús, la Càtedra de Sant Pere, Sant Josep, l'Anunciació, les 40 Hores, Sant Antoni de Pàdua, Tots els Sants, etc.

78. Un dels llibres més utilitzats fou la versió italiana dels Sermons de Bossuet. Ens referim a l'obra de B. BOSSUET, *Elevazioni a Dio, sopra tutti i Misteri di nostra Religione* (8 vols.), i les famoses *Orazioni Funebri*. La millor predicació dels caputxins catalans del segle XVIII (només la realitzada en castellà segons els gustos de l'època),

Lafiteau,⁷⁹ Beauvois,⁸⁰ Neuville,⁸¹ Massillon,⁸² etc. i, després de l'exclaustració augmentà l'afecció als sermons de Sant Claudi de la Colombière⁸³ emprats, òbviament, per a la preparació de les prèdiques sobre el Sagrat Cor de Jesús,⁸⁴ i es recuperà, també, a Gaietà de Bèrgam,⁸⁵ caputxí que havia estat molt llegit durant els segles XVII i XVIII.

fou aplegada a l'obra de TOMÀS SALA D'ARENYS DE MAR, *Flora Oratoria Seráfica Catalana, o sea Sermones predicados por diversos oradores de la antigua Provincia Capuchina del Principado de Cataluña* (Barcelona 1889), 4 vols.

79. Vegeu *Sermones de Mr. Lafiteau, obispo de Sisteron* (Madrid 1773), amb interessants prèdiques quaresmals sobre l'oració, penitència, i unes boniques reflexions a propòsit de la comunió pasqual.

80. Vegeu *Sermones del Señor Juan Bta. Carlos M. de Beauvois, Obispo de Senez y predicador de Luis XV* (Madrid 1778).

81. Neuville, el 1710, ingressà a la Companyia de Jesús a París. Fou predicador de Lluís XV i un gran coneixedor de la cultura clàssica; impugnà el «Diccionari de Bayle» i com a predicador gaudí d'una gran acceptació. Vg, *Sermones del P. Carlos Frey de Neuville, predicador de Luis XV, rey de Francia. Traducidos del francés por D. Juan Antonio Pellicer, de la Real Biblioteca*. 3ª ed. (Madrid 1804).

82. Vegeu *Sermones de Cuaresma del Ilmo. Sr. Massillon, obispo de Clermond*, i també els *Sermones de Adviento* (Madrid 1773-1779).

83. Volem dir els sermons de St. Claudi de la Colombière publicats l'any 1757 i, sobretot, l'edició de Clarmond-Ferrand de 1834: *Sermons du R.P. Claude de la Colombière, de la Compagnie de Jesús*, molt utilitzada pels caputxins catalans de la Restauració.

84. Els caputxins catalans, junt amb els membres de la Companyia de Jesús, destacaren en la propagació de la devoció al Sagrat Cor de Jesús a les poblacions del Principat. Els «Llibres d'Entrades i Eixides» conventuals solen anotar almoines per prèdiques a propòsit de la devoció al Sagrat Cor, les quals s'incrementarien notablement durant la restauració de la vida caputxina, ocorreguda el segle passat. Pel que fa als orígens de la devoció al Sagrat Cor al Principat, hom pot mirar el llibretó *Práctica de la devoción al Santíssim Cor de Jesús* (Barcelona 1847), que els jesuïtes dedicaren a totes les congregacions del «Santíssim Cor de Jesús, que hi ha fundades en tot lo Principat de Catalunya», on s'esmenta a les ratlles introductòries la beata Maria-Àngela Astorch, clarissa-caputxina (1592-1665), com a precursora d'aquesta devoció a casa nostra; i també se'ns dóna notícia del desenvolupament de la devoció a Catalunya, com a reacció al rigorisme jansenista: «desde lo any 1736, en que's comensá ab la solemne festa que cada any celebra lo il·lustríssim senyor arquebisbe de Tarragona; [ara] no queda vila ó població que no se celebre la festivitad del Santíssim Cor de Jesús» (*Introd.* p. III). Ultra els textos bonaventurians i del P. de la Colombière, entre els frares caputxins incidí el P. RAFAEL M. de SEVILLA, amb *La verdadera devoción al Sagrado Corazón de Jesús*, (Cadis 1784).

85. Per preparar les prèdiques s'emprà força el llibre de Gaietà de Bèrgam titulat: *L'uomo apostolico istruito nella sua vocacione al pulpito per il ministero della sacra eloquenza*, (Venècia 1729).

La predicació de to reaccionari, desenvolupada a finals del segle XVIII, mirarem d'aproximar-la, monogràficament, en una nova oportunitat, donant ara per enllestida aquesta visió general sobre el tarannà, mètodes i continguts de la predicació dels framenors caputxins a la Catalunya setcentista, on fomentaren, a partir de llurs prèdiques, un seguit de noves devocions de to marcadament popular,⁸⁶ algunes d'elles de gran volada i incidència com són les Quaranta Hores⁸⁷ i el Via Crucis⁸⁸ (que ja venien potenciades des de la centúria anterior) i, d'altres, fomentades al llarg del segle XVIII, com la devoció mariana a la Mare del Diví Pastor (popularment «Divina Pastora»)⁸⁹ promoguda exclusivament pels caputxins hispans, com a reacció espiritual al ressecament derivat de l'influx de l'espiritualitat jansenista a la pietat peninsular.

86. Una visió general a propòsit del foment de les devocions populars impulsades pels caputxins de Catalunya, l'ofereix el P. ANDREU DE PALMA, *Los capuchinos de Cataluña y el fomento de algunas devociones populares*, a «*Analecta Sacra Tarraconensia*» XXVIII (1955), pp. 159-173.

87. La predicació de les Quaranta Hores es nodrí, bàsicament, dels escrits del caputxí ALESANDRO CRESPI da BUSTO, *Sermoni Divoti et affettuosi per l'Oratione delle Quarant'Hore* (Milà 1627). Una visió general sobre aquesta devoció eucarística l'abastà el P. ANDREU DE PALMA, *Los capuchinos de Cataluña y la devoción a la Eucaristía*, a «*El Apostolado Franciscano*» XXI (1944), pp. 91-92, 116-117, 137-138, 153-155, 178-180 i 196-197. Les Quaranta Hores foren instituïdes a Itàlia pel caputxí Josep de Ferno a la catedral de Milà, el 1536, i l'objecte principal de la nova devoció era pregar per la pau del món i, més concretament, implorar l'acabament de les aferrissades guerres entre protestants i catòlics. A Catalunya fou instituïda pel P. Josep Rocabertí de Barcelona, l'any 1580. Una visió general sobre l'origen i propagació de les Quaranta Hores la trobem explicitada al treball del P. EDUARD d'ALENÇON, *De origine orationis XL Horarum*, a «*Analecta OFM Cap.*», 13 (1897) pp. 178-184.

88. L'antiga i venerable devoció al Via Crucis rebé l'estructuració definitiva a través de Sant Leonard de Porto-Maurizio (†1757), fixant el nombre de les estacions en catorze: de la condemna de Jesús a mort per Ponç Pilat, a la deposició en el sepulcre. L'any 1736 el papa Climent XII concedí indulgències a aquesta pràctica. Pel que fa a la història i propagació, vg., *Notitiae historicae de Via Crucis*, a *Analecta OFM Cap.*, XIII (1897) 184-190 i, també, la monografia del P. ANTONINO DA SANT'ELIA A PIANISI, *De Pio Viae-Crucis exercitio. Disquisitio historica* (Roma 1950).

89. Pel que fa a la genuïna devoció caputxina a la «Divina Pastora», vg. el treball de JUAN-BAUTISTA DE ARDALES, *La Divina Pastora y el Beato Diego-José de Cádiz. Estudio histórico*. Tomo I: 1703-1900 (Sevilla 1949); a propòsit de la irradiació catalana vg. ANDREU DE PALMA, *La Divina Pastora en las artes, en la bibliografía y en el apostolado*, a «*Est. Fr.*» 36 (1925), pp. 40-50, 126-132; i 38 (1926) 120-127, 432-437; i sobretot, del mateix autor: *El culte de la Divina Pastora a Catalunya*, a «*Catalunya Franciscana*» III (1925), pp. 153-157, 173-178.